

SENCER,**İsmail Saib**

(bk. İSMAİL SAİB SENCER).

SENDER

(سندر)

Ebû Abdillâh (Ebû'l-Esved) Sender
(ö. 65/685'ten sonra)**Sahâbî.**

Aslen Filistinli bir sahâbî olan Zinbâ' b. Selâme el-Cüzâmî'nin kölesi olup Zinbâ'nın kendisine verdiği ceza sebebiyle tanınmıştır. Buna göre efendisi onu câriyelerinden birini öperken görmüş, çok öfkelenerek kullarını ve burnunu kesmiş, bir rivayete göre ise hadım ettirmiştir. Bu cezayı ağır bulan Sender şikâyet için Hz. Peygamber'e giderek olayı anlatmış, Resûl-i Ekrem de Zinbâ'ı çağırarak hukukî yönü bulunan bir suçun cezasını kendisinin veremeyeceğini ifade etmiştir. Efendilerin kölelerine güçlerinin üstünde yük yüklememeleri, kendi yediklerinden ve giydiklerinden yedirip giydirmeleri, memnun kaldıkları takdirde onları elde tutmaları, aksi halde elden çıkarmaları ve kesinlikle işkence etmemeleri gerektiğini belirten Resûlullah, kulak, burun gibi organlarının kesilmesi (müsle), ateşle işkence yapılması ve hadım edilmesi durumunda kölenin hürriyetini kazanacağını, dolayısıyla Sender'in Allah ve resulünün himayesine geçtiğini bildirmiştir (İbn Sa'd, VII, 506; Müttakî el-Hindî, XIII, 428-429).

Resûl-i Ekrem tarafından âzat edilen Sender, Medine'de onun yakın çevresinde yaşayarak hizmetinde bulundu. Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre önce yanına gelip vefatından sonra kendisiyle kimin ilgileceğini, bu hususta kendisine ne tavsiye edeceğini sordu. Resûlullah da onu bütün müslümanlara emanet ettiğini söyledi. Hz. Ebû Bekir halife olunca Sender kendisine Resûl-i Ekrem'in sözünü bildirdi, o da Sender'i korumaya devam etti. Hz. Ömer'in hilâfetinde de aynı şeyi hatırlatınca Ömer, Medine'de kaldığı veya başka bir yere gitmek istediği takdirde kendisine yardımcı olacağını bildirdi. Sender Mısır'a yerleşmeye karar verdiğinde Hz. Ömer, Mısır Valisi Amr b. Âs'a Resûlullah'ın Sender hakkındaki tavsiyesini içeren bir mektup gönderdi. Amr da ona Minye

(Münye) adı verilen çok geniş bir arazi ile ev tahsis etti. Sender'in bu mülkünün ölümünden sonra Asbağ b. Abdülaziz b. Mervân'a verildiği (İbn Sa'd, VII, 506) yahut önce vârislerine intikal edip onların Asbağ'a sattığı (İbn Hacer, II, 322) rivayet edilmektedir. İkinci rivayetten Sender'in hadım edilmeden önce evlenip çocuk sahibi olduğu, Mısır'a çocuklarıyla birlikte gittiği ve soyunun devam ettiği anlaşılmaktadır. Onun Abdullah ve Mesrûh adlı iki oğlunun sahâbî olduğunun belirtilmesi de bunu gösterir (İbnü'l-Esîr, III, 267; İbn Hacer, II, 322; III, 407-408). Sender'e efendisi tarafından verilen ceza ve Mısır'da kendisine arazi tahsisi olayları bazı kaynaklarda Sender'in oğluna nisbet edilmişse de İbn Hacer bunun doğru olmadığını söylemektedir (*el-İşâbe*, II, 84-85). Müsle ve hadım etme olayı bazı hadis kaynaklarında Sender'in adı verilerek (*Müsned*, II, 182, 225; Taberânî, VII, 169; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, VIII, 36), bazılarında ise verilmeden (Ebû Dâvûd, "Diyât", 7; İbn Mâce, "Diyât", 29) nakledilmektedir. Mısır'da büyük servet edindiği anlaşılan ve Abdülmelik b. Mervân dönemine kadar (685-705) yaşayan Sender'in vefat tarihi belli değildir. İbn Abdülhakem, Mısırlılar'ın Sender'den biri efendisinden gördüğü zulmü anlatan, diğeri Gıfâr, Eslem ve Tüçib kabilelerine hayır dua içeren iki hadis naklettiklerini söyler (*Fütûhu Mısır*, s. 138). Kendisinden oğlu Abdullah rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 182, 225; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, IX, 438-439; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 505-507; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır* (Torrey), s. 137-139, 302-303; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut 1405/1984-85, V, 268-269; VII, 169; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1354, VIII, 36; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), II, 688-689; III, 924; IV, 1597; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 260, 464-465; III, 267-268; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 551; II, 84-85, 131-132, 322; III, 407-408; Şemseddin es-Sehâvî, *el-Fahrü'l-mütevâli fi menî'ntesebe li'n-nebi mine'l-hademi ve'l-mevâli* (nşr. Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân), Zerkâ / Ürdün 1407/1987, s. 48-49; Süyûtî, *Der-rû's-sehâbe fi men dehale Mısır mine's-şahâbe* (nşr. Hâlid Abdülfettâh Şibl Ebû Süleyman), Beyrut 1417/1997, s. 67; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, V, 707; XIII, 428-430.



MEHMET ÖZŞENEL

SENEDE

(bk. İSNAD).

SENEDE-i İTTİFAK

(سند ائتفاق)

Osmanlı tarihinde
merkez bürokrasisi ile âyan arasında
imzalanan belgenin adı.

Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletle halk arasında irtibatı sağlayan ve âyan, eşraf gibi adlarla anılan mahallî otoriteler, zamanla devletin içine düştüğü sıkıntılardan faydalanıp buldukları bölgede güçlerini ve nüfuzlarını merkezî otorite aleyhine genişletmiş, XVIII. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'de güçlü aileler ve hânedanlar ortaya çıkmıştır. Taşrada otoritesini tesis edemeyen devlet bu güçlerin varlığını kabul etmek zorunda kalmış, âyanların kendi aralarında ve devletle olan mücadeleleri sosyal yapıyı ve dengeleri iyice bozmuştur. Kabakçı Mustafa isyanı neticesinde tahtından indirilen III. Selim'i tekrar padişah yapmak amacıyla askerleriyle beraber İstanbul'a gelen Rusçuk yâranından Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim'in öldürülmesi üzerine 28 Temmuz 1808 tarihinde II. Mahmud'u tahta geçirmiş ve kendisi de sadrazam olmuştur (bk. ÂYAN).

Ülkede düzenin sağlanabilmesi için hükümetle âyanların görüşmesi gerektiğini anlayan Alemdar Mustafa Paşa onları İstanbul'a davet etti. Bu arada âyana karşı nasıl bir tavır ortaya konacağını tesbit etmek için vükelâ ve merkez bürokrasisi de toplantılar yapmaya başladı. Tepedelenli Ali Paşa, Bulgaristan âyanı ve İstanbul'a uzak yerlerde yaşayan bazı âyanlar davete icâbet etmedi. Müzakerelere katılan âyanların sayısı belli olmayıp Çapanoğlu Süleyman Bey, Karaosmanoğlu Ömer Ağa, Sirozlu İsmâil Bey, Şile âyanı Ahmed Ağa, Bolu Voyvodası Hacıahmedoğlu Seyyid İbrâhim Ağa, Bilecik âyanı Kalyoncu Mustafa Bey ve Çirmen mutasarrıfı Mustafa Bey'in isimleri kaynaklarda zikredilir. Kuvvetleriyle birlikte İstanbul'a gelen âyanların askerleri Üsküdar ve Davutpaşa gibi şehrin dışında olan yerlerde konakladı.

II. Mahmud 29 Eylül 1808'de Kâğırthane'deki Çağlayan Kasrı'na geldi ve huzura kabul ettiği âyanlardan Çapanoğlu Süleyman Bey, Sirozlu İsmâil Bey ve Karaosmanoğlu Ömer Ağa'ya samur kürkleri ve hânçerler hediye etti. Diğer âyanlara da sadrazamın otağında hil'atler giydirildi. Şeyhülislâm, devlet ricâli, yeniçeri ağası ve âyanın katılımıyla Alemdar Mustafa Paşa'nın başkanlığında yapılan toplantı sad-

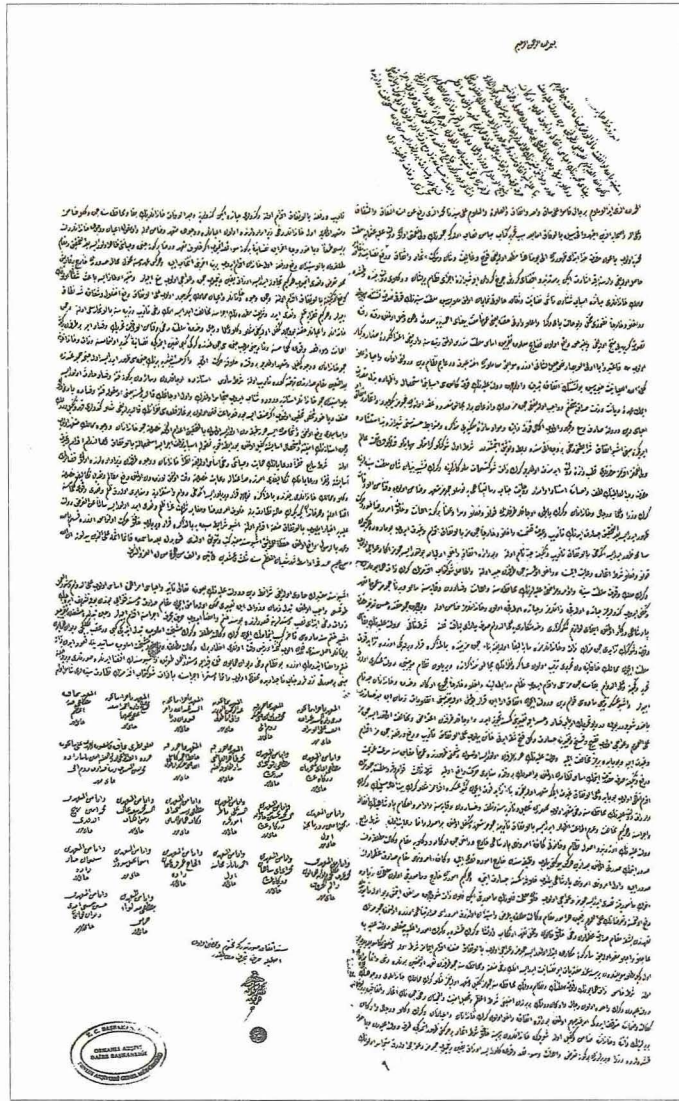
razamın açış konuşmasıyla başladı. Müzakereler neticesinde âyanın bir kısmıyla merkez bürokratları arasında Sened-i İttifak diye isimlendirilen ve Osmanlı tarihinde benzeri görülmeyen bir metin kaleme alındı (7 Ekim 1808). Bürokrasinin ile-ri gelenleriyle Çapanoğlu Süleyman Bey, Sirozlu İsmâil Bey, Karaosmanoğlu Ömer Ağa ve Çirimen mutasarrıfı Mustafa Bey'in imzaladığı Sened-i İttifak onay için padişaha sunuldu. Senedin maddelerini ağır bulan II. Mahmud konuyu müzakere etti ve başçuhadarı Eğriburun Ömer Ağa'nın senedin onaylanıp daha sonra ortadan kaldırılması yönündeki tavsiyesine uyarak bir hatt-ı hümayunla onu tasdik etti. Âyanlar senedin imzalanmasından sonra şehirden ayrıldılar.

Toplantıya katılanların ağızyla kaleme alınan Sened-i İttifak bir giriş, yedi madde (şart) ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Gi-

rişte devletin güçlü olduğu devirlerde birlik ve beraberliğin bulunduğu, bir süreden beri düzenin bozulduğu, merkez bürokrasisi ile taşradaki âyan arasında mücade-lerin eksik olmadığı, bunun içte ve dışta devletin nüfuzunu yok ettiği belirtilerek din ve devletin ihyası için çaba sarfetmek üzere bir araya gelindiğine dikkat çekilir. Birinci madde, padişahın zatının ve saltanatının devletin esası olduğuna ve bunun senedi imzalayanların taahhüt ve güven-cesi altında bulunduğu dairdir. Padişaha veya otoritesine karşı ulemâ, devlet adamları, âyan ve askerler tarafından sözlü yahut fiilî bir itaatsizlik veya ihanet söz konusu olduğunda bu el birliğiyle engellenecek ve sorumluları cezalandırılacaktır. Padişahın ve saltanatının her türlü ihanet-ten korunması, hayatta oldukları sürece âyanın kendileri ve ölümlerinden sonra evlât ve hânedanları tarafından garanti edil-mektedir. İkinci maddede âyanın ve hâne-

danlarının varlığının devletin bekasına ve gücünün artmasına bağlı olduğu belirtile-rek toplanacak askerin devlet askeri olarak yazılacağına ve kapıkulu ocaklarının karşı gelmesi durumunda el birliğiyle cezalandırılacaklarına vurgu yapılmakta, devlete bir saldırı olması halinde hep birlikte buna karşı çıkılacağı ifade edilmekteydi. Üçün-cü madde hazine gelirlerinin tahsiline, ha-zinenin zarar görmesinin önlenmesine ve padişahın emirlerine karşı çıkanların ceza-landırılmasına dairdir. Sadrazamın konu-munun ele alındığı dördüncü madde, dev-let işlerinin görülmesinde padişahın mut-lak vekilî olan sadrazamın verdiği emirle-rin padişahın emri gibi telakkî edilmesi, herkesin kendi yetki ve sorumluluğu için-de davranıp başkalarının alanına müdahale etmemesi ve her işin sadrazama sunu-lup onun vereceği emir doğrultusunda ye-rine getirilmesi hükümlerini içeriyordu. Öte yandan sadrazamın iltimas, rüşvet vb. yol-suzluklara sapsması halinde bunlar da ön-lenecekti. Âyanların ve devlet ricâlinin bir-birine kefil olmasını düzenleyen beşinci madde, senetteki kurallara uygun davra-nan bir âyana devlet görevlileri veya baş-ka bir âyan tarafından saldırı olması du-rumunda saldırgana el birliğiyle karşı çıkılacağı, devlet adamlarının âyana ve âya-nın birbirine kefil olacağı ve âyanın birbi-rinin haklarına saygı gösterip halka ezi-yet etmemeleri hususlarını öngörüyordu. Bu kurallara aykırı davranan âyan sadra-zam tarafından cezalandırılacaktı. İstan-bul'un güvenliğinin sağlanmasına ve âyan-ların bunu garanti etmesine dair olan alt-ıncı madde, kapıkulu ocaklarının veya baş-ka bir güç odağının isyan çıkarması du-rumunda âyanın izin almaksızın şehre gelip isyanı bastırmasına ve sorumluları ceza-landırmasına imkân tanımaktaydı. Vergi-lere dair olan yedinci madde, vergilerin halkın ödeyebileceği oranda olmasına, ağır vergilerin vükela ile âyanın görmeleri so-nucu hafifletilmesine ve âyanın halka zul-medenleri devlete bildirmesine dairdi. So-nuç kısmında bundan böyle sadâret ve şeyhülislâmlık makamlarına tayin edilecek olanların Sened-i İttifak'ı onaylayıp gö-re-ve başlamalarını gerektiğine işaret edil-mekteydi. Onaylanmasından birkaç hafta sonra çıkan bir yenileri ayaklanmasında senedin mimarı Alemdar Mustafa Paşa öldüğü için (16 Kasım 1808) Sened-i İtti-fak sahipsiz kaldı. Böylece uygulama ala-nına konulamadı ve daha sonra da bu belgeyi gündeme getiren olmadı.

Sened-i İttifak karşılıklı sadakat ve gü-veni sağlamaya yönelik bir sözleşme olup



Beylikçi Mehmed İzzet'in istinsah edip onaylamış olduğu Sened-i İttifak'ın tam metni (BA, HAT, nr. 35242)

taraf lar görev ve yükümlülüklerini yeminle kuvvetlendirmişlerdi. Âyana verilen teminatlar kendilerinden sonra gelen mirasçıları da kapsamaktaydı. Sadrazam ve şeyhülislâm değişikliklerinde senedin onaylanması istendiği halde padişah değişikliklerinde ne yapılacağına dair senette bir açıklık yoktur. Senetle ilgili en önemli tartışmalardan biri padişahın senetle mukayyet olmadığı veya senede dolaylı bağlı olduğu noktasındadır. Halbuki senedin üzerindeki hatt-ı hümayunda yer alan, "İşbu ittifak senedinde muharrer uhüd ve şerâit-i ma'lûmenin bi-fazillâhi teâlâ harf-beharf icra ve ifâsına bi'n-nefs zât-ı hümayunum müteahhid olmağla" şeklindeki ifade II. Mahmud'un senedin uygulanması işini bizzat üzerine aldığı ortaya koymaktadır.

Senet metninde ikisi hatt-ı hümayunda, ikisi senette olmak üzere dört âyet bulunmaktadır. Senedin giriş kısmında kullanılan, "Ey akıl sahipleri, ibret alın!" âyetiyle (el-Haşr 59/2) toplumda yaşanan gerginlik ve huzursuzluktan ders alınması gerektiğine işaret edilir. Anlaşmaya varılan noktalar sıralandıktan sonra zikredilen, "Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse günahı onu değiştirene aittir. Şüphesiz Allah her şeyi işitir ve bilir" meâlindeki âyet (el-Bakara 2/181), anlaşmayı imzalayanların imzalarına sahip çıkmalarını ve sözlerini tutmalarını sağlamaya yöneliktir. Hatt-ı hümayun metninde geçen, "Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı" âyetiyle (el-Enfâl 8/63) yapılan ittifakın önemi vurgulanır. Padişah hatt-ı hümayunun sonunda taraflara, "Anlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir" meâlindeki âyeti (el-Bakara 2/177) hatırlatarak sözleşmeye uymalarını ister.

Sened-i İttifak tarihî olayların ve şartların zorlamasıyla ortaya çıkan bir metin olup özellikle anayasa hukukçularının fazlaca vurgu yaptığı gibi ileri bir devlet düzenini öngören bir belge değildir. Alemdar Mustafa Paşa dışındaki merkez bürokrasisi ve yine onun isteğiyle İstanbul'a gelmiş olan taşra âyanları istemeden imzaladıkları bu belgeye daha sonra sahip çıkmamışlardır. Dolayısıyla belgenin ve içeriğindeki şartların uygulaması yoktur. Buna rağmen belge, bir kısım araştırmacılar tarafından 1215'te İngiltere'de Kral Topraksız John ile soylular arasında imzalanan Magna Carta'ya benzetilir. Magna Carta soyluların kral ve Sened-i İttifak ise âyanın padişah karşı-

sında elde ettiği hakları korumaya yönelik olduğundan ortaya çıkış biçimleri ve içerikleri yönünden aralarında bazı benzerliklerin bulunduğu söylenebilir; ancak sonuçları bakımından iki belgenin birbirine benzediğini ileri sürmek güçtür. Zira Magna Carta, İngiltere'de soyluların haklarının teminat altına alınmasının ve zamanla bu hakların halka doğru genişlemesinin yolunu açmasına rağmen Sened-i İttifak için böyle bir durum söz konusu değildir. Ayrıca Magna Carta'da haklarını krala karşı korumak isteyen güçlü bir sosyal grup olarak soylular varken Sened-i İttifak'ta senedin içeriğindeki hakları benimseyen böyle bir taraf yoktur.

Yakın bir zamana kadar Sened-i İttifak'ın tam metni ortada olmadığı için araştırmacılar *Târih-i Cevdet* ve *Şânîzâde Târihi*'ndeki eksik metin üzerinden değerlendirmeye yapmakta, bu da yetersiz ve yanlış yorumlara sebep olmaktadır. 1998'de Sened-i İttifak'ın ilk tam metni bulunarak yayımlandı (bk. Akyıldız, bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, HH, nr. 35242; Şânîzâde, *Târih*, I, 61-75; Cevdet, *Târih*, IX, 2-8, 275-283; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirs-nikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul 1942, s. 138-144; Siddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul 1960, I, 135; Server Tanilli, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, İstanbul 1976, s. 3-8; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, Ankara 1977; Suna Kili - A. Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, Ankara 1985, s. 3-7; Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasa Gelişmeleri: 1789-1980*, İstanbul 1996, s. 30-47; Ali Akyıldız - Şükrü Hanioglu, "Negotiating the Power of the Sultan: Ottoman Sened-i İttifak (Deed of Agreement), 1808", *The Modern Middle East: A Sourcebook for History* (ed. C. M. Amin v.dğr.), Oxford 2006, s. 22-30; Ali Akyıldız, "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, İstanbul 1998, s. 209-222; Halil İnalıcık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", *TTK Belleten*, XXVIII/112 (1964), s. 607; Hayati Hazır, "Sened-i İttifak'ın Kamu Hukuku Bakımında Önemi", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Diyarbakır 1984, s. 17-28; Sina Akşin, "Sened-i İttifak ile Magna Carta'nın Karşılaştırılması", *TAD*, XVI/27 (1994), s. 115-123.



ALİ AKYILDIZ

SENEGAL

Batı Afrika'da bir müslüman ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

II. TARİH

Afrika kıtasının en batısında bulunan Senegal kuzey ve kuzeydoğudan Moritanya, doğudan Mali, güneyden Gine ve Gine Bisau, batıdan Atlas Okyanusu ile kuşatıl-



Resmî adı	: République du Sénégal (Senegal Cumhuriyeti)
Başşehir	: Dakar
Yüzölçümü	: 196.772 km ²
Nüfusu	: 12.522.000 (2007 tah.)
Resmî dili	: Fransızca
Para birimi	: CFA Frankı (Colonies françaises d'Afrique) 1 CFA = 100 Centime

mıştır. Sınır komşularından Afrika'nın en küçük ülkesi olan Gambia ise kıyıda doğru uzanan ince bir dil gibi Senegal'in içinde yer almaktadır. Resmî adı République du Sénégal, resmî dili Fransızca olan ülkenin yüzölçümü 196.722 km², nüfusu 12.522.000 (2007 tah.), başşehir Thies (2.565.000), diğer önemli şehirleri Thies, Kaolack, Ziguinchor ve St. Louis'dir.

I. FİZİKİ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

Senegal yüzey şekilleri bakımından monoton ve alçak bir ülkedir. Yalnız doğuda ve güneydoğuda dalgalı biçimde uzanan arazi yükselerek 500 metreye kadar ulaşır. En batı uçtaki Cap Vert (Yeşil Burun) çıkıntısını çevreleyen bölge sert volkanik kayalardan oluşmuş bir dizi küçük platoya kaplıdır. Senegal'de ancak bir mevsimi yağışlı geçen sıcak bir iklim hüküm sürer. Ülkenin kuzey kesiminde yağış az ve düzensiz iken güney bölgesi daha nemli bir iklime sahiptir; buna bağlı olarak kuzeydeki çöl ve bozkırlardan güneye doğru gittikçe tropikal savanlara ve yağmur ormanlarına geçilir. En önemli üç akarsu Moritanya ile sınır teşkil eden Senegal nehri, yukarı çığı Gine'de, aşağı çığı Gambia'da ve orta çığı Senegal'de bulunan Gambia nehri ve güneyden ona paralel akan Casamance'tir. Akarsular boyunca mangrovlar görülür.

Senegal'de yirmi kadar etnik unsur yaşamaktadır. Bunların en kalabalığı nüfusun % 43'ünü oluşturan bölgenin yerlisi Voloflar'dır ve halk arasında en çok kullanılan dil Volofça'dır. Diğer önemli etnik unsurlar Pular (Fülânî) (% 23,8), Serer (% 14,7), Jola (% 3,7), Mandinka (% 3), Soninke (%